

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تهران

دانشکده فنی

باسمه تعالی

تاییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای سعید ملک تبار فیروزجایی تحت عنوان:
تحلیل ابعاد تحقق مفهوم شهروندی در شورای شهر تهران بر اساس الگوی مدرن متأخر
را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تأیید می کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیات داوران
	دانشیار	دکتر عباس منوچهری	۱- استاد راهنما
	دانشیار	دکتر مهدی براتعلی پور	۲- استاد مشاور
	استادیار	دکتر ابوالفضل شکوری	۳- استاد ناظر (داخلی)
	استادیار	دکتر مرتضی بحرانی	۴- استاد ناظر (خارجی)
	استادیار	دکتر ابوالفضل شکوری	۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می‌باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجوی مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می‌باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

اینجانب دانشجوی رشته ورودی سال تحصیلی
مقطع دانشکده متعهد می‌شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضاء:
تاریخ: ۹۳/۱۱/۲۵

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته
سال در دانشکده دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی

سرکار خانم/جناب آقای دکتر . مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر

و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۰.۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب *سید سحر فروزا* دانشجوی رشته *علوم سیاسی* مقطع *سازمان اسناد و کتابخانه ملی*

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا:
سید سحر فروزا
۹۳/۱۱/۲۵

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی

تحلیل ابعاد تحقق مفهوم شهروندی در شورای شهر تهران

بر اساس الگوی مدرن متأخر

سعید ملک تبار فیروزجایی

استاد راهنما:

دکتر عباس منوچهری

استاد مشاور:

دکتر مهدی براتعلی پور

بهمن ماه 1393

تقدیم به

خانواده‌ام خصوصاً

"پدر فداکار و مادر مهربانم که در روزهای سخت زندگی یاور من بوده‌اند و با

محبت و از خودگذشتگی، بذر امیدواری و تلاش را در دل من زنده نگه داشته‌اند."

تقدیر و تشکر

در این بخش لازم است از لطف و محبت همه بزرگوارانی که مرا یاری نمودند تشکر کنم. از استاد عزیزم، جناب آقای دکتر عباس منوچهری که برایم به مراتب بیش از یک استاد راهنما بودند، چراکه مهربانی و دلسوزی‌های ایشان در این دو سال همواره شامل حال من بوده است و افتخار شاگردی ایشان نیز همیشه با من خواهد بود. از آقای دکتر مهدی براتعلی پور که بیش از یک استاد مشاور مرا راهنمایی نمودند و با دلسوزی و اخلاق نیکو مرا شیفته خود نموده‌اند. همچنین، لازم است از آقایان دکتر ابوالفضل شکوری و دکتر مرتضی بحرانی که زحمت داوری این پایان‌نامه را پذیرفتند، تشکر کنم. از اعضای محترم گروه علوم سیاسی تربیت مدرس، که در این دو سال از وجود علمی و اخلاقی آنان بهره بردم و یکی از بهترین خاطرات زندگی‌ام را رقم زدند، تشکر می‌کنم. از آقایان دکتر حاتم قادری، دکتر ابوالفضل شکوری، دکتر مسعود غفاری، دکتر مصطفی یونسی، دکتر نجله خندق، دکتر جلیل دارا، دکتر مجتبی زارعی و دکتر شهروز شریعتی، به پاس همه زحماتی که برایم کشیدند، قدردانی می‌کنم و سلامتی و بهروزی همه بزرگواران را از درگاه خداوند متعال خواستارم. همچنین، از دوست گرامی آقای مهدی فیاض به سبب محبتی که در ترجمه چکیده به من داشتند، تشکر می‌کنم.

چکیده

در این پژوهش، ابعاد تحقق مفهوم شهروندی در شورای شهر تهران، بر اساس الگوی شهروندی گفتگویی هابرماس، مورد تحلیل تطبیقی قرار گرفته است. هابرماس با طرح نظریات کنش ارتباطی و اخلاق گفتگویی و نیز پرداختن به زیست جهان و حوزه عمومی، فلسفه سیاسی گفتگویی خود را چارچوب‌بندی کرده است. نظریه شهروندی گفتگویی هابرماس نیز، از دل فلسفه سیاسی وی استخراج می‌شود که گفتگو و مباحثه میان‌شناسانه جهت حصول تفاهم و توافق، در یک حوزه عمومی گفتگویی - دموکراتیک، محور آن را تشکیل می‌دهد. از سوی دیگر، شورای شهر تهران نیز، که شور و گفتگو برای اداره امور شهر و قانون‌گذاری در موضوعات شهری را در بر می‌گیرد، بر شاخص مشورت و مباحثه تأکید دارد که از آیین‌نامه داخلی و نیز، نحوه مذاکرات اعضای شورای شهر تهران قابل استنتاج می‌باشد. پژوهش حاضر با توجه به مؤلفه‌های کلیدی شهروندی گفتگویی هابرماس و نیز آیین‌نامه و نحوه مذاکرات اعضای شورای شهر تهران، با «رویکردی اندیشه‌ای» درصدد تحلیل تطبیقی ابعاد تحقق مفهوم شهروندی گفتگویی هابرماس در شورای شهر تهران می‌باشد، تا مطابقت یا عدم مطابقت شورایی و گفتگویی بودن شورای شهر تهران با شهروندی گفتگویی هابرماس مشخص گردد.

کلیدواژه: شهروندی، شهروندی گفتگویی، یورگن هابرماس، شورا، شورای شهر تهران.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فصل اول: کلیات پژوهش	2-23
1-1. مقدمه و طرح مسئله	2
1-2. سوال و فرضیه	4
1-3. ضرورت پژوهش	4
1-4. روش پژوهش	4
1-5. پیشینه پژوهش	5
1-6. ساماندهی پژوهش	20
1-7. منابع فصل اول	21
فصل دوم: نظریه‌های شهروندی و شهروندی گفتگویی هابرماس	25 - 71
2-1. مفهوم شهروندی	25
2-2. مرور تاریخی نظری الگوهای شهروندی	26
2-2-1. شهروندی کلاسیک (آتنی)	26
2-2-2. شهروندی رومی	28
2-2-3. شهروندی مسیحی	29
2-2-4. شهروندی لیبرال کلاسیک	29

31 2-2-5 شهروندی جمهوری خواهی روسو
32 2-2-6 شهروندی اجتماعی مارشال
34 2-2-7 شهروندی نوین لیبرال
35 2-2-8 شهروندی فعال (لیبرترین ها و محافظه کاران)
36 2-2-9 شهروندی هویتی (جماعت گرا)
37 2-2-10 شهروندی کل نگر
38 2-2-11 شهروندی فمینیستی
39 2-2-12 شهروندی چندلایه
40 2-2-13 شهروندی چندفرهنگی
41 2-2-14 شهروندی سبز (محیط زیست)
43 2-3 شهروندی گفتگویی هابرماس
44 2-3-1 کنش ارتباطی
50 2-3-2 اخلاق گفتگویی
54 2-3-3 زیست جهان گفتگویی
56 2-3-4 حوزه عمومی دموکراتیک
59 2-3-5 مؤلفه های بنیادین شهروندی گفتگویی هابرماس
59 2-3-5-1 میان شناسایی ارتباطی
64 2-3-5-2 حوزه عمومی گفتگویی
68 2-3-5-3 پیوند حق و وظیفه در شهروندی گفتگویی هابرماس
73-94 فصل سوم: شورا
73 3-1 مفهوم شورا

76	3-2. مرور تاریخی - نظری مفهوم شورا
76	3-2-1. شورا نزد اندیشمندان غربی
79	3-2-2. شورا نزد اندیشمندان اسلامی
86	3-3. تطبیق نظری شورا و گفتگو
87	3-4. مرور تاریخی نهاد شورا در ایران معاصر
96-114	فصل چهارم: شورای شهر تهران
96	4-1. شورای شهر
99	4-2. اختیارات و قدرت شورای شهر
102	4-3. مرور ادوار شورای شهر تهران
104	4-4. آیین‌نامه داخلی شورای شهر تهران
116-131	فصل پنجم: تحلیل تطبیقی
116	5-1. تحلیل تطبیقی
132	نتیجه‌گیری نهایی
135	فهرست منابع

پیوست

چکیده انگلیسی

فصل اول:

کلیات پژوهش

1-1. مقدمه و طرح مسئله

تحلیل ابعاد تحقق مفهوم شهروندی در شورای شهر تهران ضمن تطبیق یک نظریه و مصداق عینی که برخلاف ادبیات بین‌المللی موجود پیرامون شهروندی هابرماس، در مراکز علمی کشور به‌ندرت صورت می‌پذیرد، ظرفیت‌های شورای شهر در کارآمدی و نقش مؤثر آن در ارتقاء سطح مشارکت مردمی در تصمیم‌سازی و اداره مشارکتی امور عمومی و بسط و اشاعه گفتگو، و حل‌وفصل عقلانی مسائل مربوط به اداره امور شهر را مشخص می‌سازد.

شورای شهر که هم در فلسفه وجودی آن و هم در نحوه فعالیت این نهاد مردمی، گفتگو و مشورت را به‌عنوان رکن بنیادین آن می‌توان مشاهده و تحلیل نمود، برآمده از تحولات فکری متأثر از انقلاب اسلامی 1357 است و به‌عنوان مصداقی از توسعه سیاسی و مشارکت شهروندی می‌تواند از ظرفیت بالایی برای تحقق بخشیدن به حقوق سیاسی-اجتماعی مردم و کاربست آن در جنبه‌های مختلف، پس از تشکیل در سال 1377 تاکنون برخوردار باشد که تطبیق آن با الگوی شهروندی گفتگویی هابرماس می‌تواند ظرفیت‌های آن را برای بسط گفتگو و مشورت و به‌تبع آن حل‌وفصل عقلانی و مسالمت‌آمیز مسائل مشخص نماید.

دلیل انتخاب شهر تهران آن است، که در وهله اول جهت دقت بیشتر و عمیق‌تر و نیز برای سهولت در رسیدن به اهداف پژوهش به‌عنوان سطح مورد مطالعه بر شورای شهر تهران تأکید می‌شود و دوم آنکه؛ شورای شهر تهران به‌عنوان شورای یک کلان‌شهر و یک مرکز سیاسی، داده‌های بیشتری را برای تحلیل در موضوع پژوهش در اختیار قرار خواهد داد. تهران با توجه به موقعیت سیاسی و اداری آن، از تنوع فکری و فرهنگی برخوردار است که این تفاوت‌ها و تکررها می‌تواند نمود عینی خود را در شورای شهر انتخابی از سوی همین شهروندان به نمایش گذارد و بستر مناسبی را برای تحلیل ابعاد تحقق الگوی شهروندی گفتگویی هابرماس فراهم نماید.

مفهوم شهروندی (و در سطح مورد مطالعه، شهروندی گفتگویی هابرماس)، به عنوان مبانی نظری این پژوهش، از جمله مفاهیمی است که امروزه توجه بسیاری از اندیشمندان سیاسی را به خود جلب نموده است. شهروندی گرچه مفهوم نوظهوری نیست و سابقه طرح آن به دوران کلاسیک و آراء متفکران یونانی بازمی‌گردد، اما به عنوان مفهومی مدرن بعد از انقلاب 1789 فرانسه شکل یافته است. یورگن هابرماس (-1929)، اگرچه نسبت به مدرنیته، فیلسوف سیاسی منتقدی به حساب می‌آید اما به آرمان‌های مدرنیته و فیلسوفان عصر روشنگری وفادار است و در صدد تکمیل پروژه مدرنیته‌ای است که از نظر وی از مسیر اصلی خود منحرف شده است و انتخاب «مدرن متأخر» در عنوان این پژوهش بر اساس همین توضیحات می‌باشد. وی در چهار دهه از دوران زندگی فکری خود (1970-2000) آثاری را عرضه می‌کند که مهم‌ترین آنان دگرگونی ساختاری حوزه عمومی (1962)، شناخت و علائق انسانی (1968)، بحران مشروعیت (1973)، نظریه و عمل (1974)، نظریه کنش ارتباطی (1981) و مابین واقعیت‌ها و هنجارها (1992) می‌باشد که می‌توان در این آثار، ابعاد فلسفی - هنجاری (نظریه اخلاق گفتگویی) و جامعه‌شناختی (نظریه کنش ارتباطی) دیدگاه‌های او را استخراج نمود. وی در این آثار، الگوی هنجاری از شهروندی را که همان شهروندی گفتگویی است، ارائه می‌کند، که بر پرهیز از محوریت و حجیت سوژه و اهمیت استدلال، گفتگو و عقلانیت میان‌شناسانه¹ جهت دستیابی به توافق و اجماع تأکید دارد. این پژوهش برای تحلیل اندیشه محور الگوی شهروندی گفتگویی هابرماس هردو بعد جامعه‌شناختی و هنجاری اندیشه وی یعنی نظریه کنش ارتباطی و اخلاق گفتگویی را مورد تأکید قرار می‌دهد و سعی در تحلیل ابعاد تحقق مفهوم شهروندی در شورای شهر تهران بر اساس الگوی شهروندی هابرماس دارد.

هدف پژوهش حاضر، بیان این نکته است که، تطبیق شورای شهر تهران با شهروندی گفتگویی هابرماس، می‌تواند ظرفیت‌های شورای شهر تهران در کارآمدی و مؤثر بودن آن شورا، در افزایش سطح مشارکت مردمی و

اداره و حل و فصل عقلانی، مسالمت‌آمیز و گفتگویی امور مربوط شهر تهران را مشخص سازد که به‌همین منظور، پژوهش حاضر سعی در تحلیل ابعاد تحقق مفهوم شهروندی گفتگویی هابرماس در شورای شهر تهران دارد.

1-2. سؤال و فرضیه

* سؤال: چه ابعدی از شورای شهر تهران با الگوی شهروندی هابرماس منطبق است؟

* فرضیه: «شورایی» و «گفتگویی» بودن شورای شهر تهران با وجوهی از الگوی شهروندی هابرماس منطبق است.

1-3. ضرورت و جنبه نوآوری

نظر به اهمیت مقوله شهروندی و نیز توجه گسترده به شهروندی گفتگویی هابرماس در مراکز علمی و مؤسسات پژوهشی جهان - که در مراکز علمی داخل کشور به‌ندرت به آن پرداخته‌شده است - این پژوهش، با توجه به ظرفیت‌های شورای شهر در اداره و حل و فصل مسالمت‌آمیز و گفتگویی امور شهری، درصدد تحلیل ابعاد تحقق مفهوم شهروندی هابرماس در شورای شهر تهران است، تا ظرفیت‌های شورای شهر تهران در اداره مشارکتی و گفتگویی امور مربوط به شهر تهران مورد ارزیابی قرار گیرد.

1-4. روش

در این پژوهش، سعی خواهد شد با استفاده از روش تطبیقی (مقایسه‌ای) به بررسی ابعاد تحقق مفهوم شهروندی هابرماس در شورای شهر تهران پرداخته شود. مارش و استوکر به دو دلیل تحلیل تطبیقی را ضروری می‌دانند: اول برای اجتناب از قوم‌مداری در تحلیل و دوم برای ایجاد آزمون و درنهایت دوباره شکل‌دهی نظریه‌ها، مفاهیم و فرضیه‌های مربوط به آن‌ها در ارتباط میان پدیده‌های سیاسی. به اعتقاد آن‌ها تحلیل تطبیقی (مقایسه‌ای) در آزمون و توسعه نظریه‌ها حائز اهمیت می‌باشد. چراکه اغلب نظریه‌ها مدعی‌اند که دارای سطحی

از قابلیت کاربرد عمومی هستند. بدین شکل فرضیه‌هایی که از این نظریه‌ها اتخاذ گشته‌اند باید جدای از مکانی که به کار گرفته می‌شوند، دارای کاربرد باشند. (مارش، استوکر، 1390: 286-282) منظور از روش تطبیقی (مقایسه‌ای) در این پژوهش، قسم اول انواع گوناگون تحلیل تطبیقی (مقایسه‌ای) مدنظر مارش و استوکر، یعنی «مطالعات موردی کشورها» در چارچوب مطالعات تطبیقی است. آن‌ها معتقدند که مطالعات موردی به شرطی تطبیقی (مقایسه‌ای) هستند که به ارزیابی کاربرد مفاهیمی که در جای دیگر توسعه یافته‌اند (منظور از جای دیگر، یک کشور دیگر یا در رابطه با مناطق مختلف درون یک کشور در طول مقاطع زمانی مختلف است) بپردازند، یا به آزمون یک نظریه یا فرضیه عمومی اقدام نمایند و یا مفاهیمی را خلق کنند که در جای دیگر مورد استفاده واقع شوند یا فرضیه‌هایی را مطرح نمایند که در جای دیگر آزموده شوند. (همان، 288)

همچنین در این پژوهش از روش تحلیل محتوا نیز استفاده خواهد شد که روشی ساده و پرکاربرد برای فهم محتوایی است که در تحلیل متون به معنای گسترده آن (شامل نوشته، فیلم و حتی موسیقی‌های ضبط شده) به کار می‌آید. و به دو شیوه کمی و کیفی انجام می‌شود. که مشخصاً منظور از تحلیل محتوای کیفی، مجموعه‌ای از تکنیک‌ها است که برای تحلیل سیستماتیک متن به کار می‌رود و می‌کوشد ضمن حفظ مزایای تحلیل محتوای کمی، به زمینه یا بافت ارتباط نیز توجه کند و از آن نیز اطلاعاتی به دست آورد. در این روش، ابتدا بر اساس نظریه‌ها و مفاهیم اصلی آن، مقوله‌هایی برای تجزیه متن ساخته و سپس متن بر اساس این مقوله‌ها تجزیه و تحلیل می‌شود. (منوچهری و همکاران، 1390: 197-196)

5-1. پیشینه پژوهش

* فالکس، کیت. (1390) شهروندی، محمدتقی دلفروز، تهران: کویر.

این کتاب با «رویکردی اندیشه‌ای»، مشخصاً مفهومی، پس از مرور مفهومی و تاریخی شهروندی و بررسی آن با متغیرهای گوناگون، درصدد تقویت دو عنصر برابری و مسئولیت و نیز توضیح ایده شهروندی پسامدرن است،

که خواهان برداشتن مرزهای مادی و فرهنگی میان جوامع و گسترش حقوق و مسئولیت‌های شهروندی فراتر از مرزهای دولتی است و اینکه شهروندی بر مبنای انتخاب فردی باشد نه هویت‌های فرهنگی، و بهترین شکل جامعه سیاسی برای شهروندی پسامدرن را جامعه‌ای می‌داند که در آن میهن‌پرستی قانونی به‌جای پیوندهای فرهنگی به وجود آورنده حس وفاداری و تعهد باشد.

* گای، ماری. (1388) شهروند در تاریخ اندیشه غرب، عباس باقری، تهران: فرزانه روز.

این کتاب با «رویکردی اندیشه‌ای»، به بیان دیدگاه‌های اندیشمندان و فیلسوفان تاریخ اندیشه غرب پیرامون مقوله شهروندی می‌پردازد. نویسنده در مقدمه کتاب، بررسی شهروندی، صرفاً بر اساس یکی از دستگاه‌های نگرشی حقوقی یا جامعه‌شناختی، انسان‌شناختی تاریخی و... را ناکافی می‌داند و معتقد است که بررسی صرف در چارچوب هر یک از این نگرش‌ها هم بدون توجه به ملاحظات حقوقی و جامعه‌شناختی و انسان‌شناختی یا تاریخی را نامناسب بوده و اعتقاد دارد که تأمل فلسفی هم باید آن‌ها را مورد توجه قرار دهد. چراکه در غیر این صورت از عناصر اصلی درک این وضعیت سیاسی ناآگاه است. نویسنده در مقدمه کتاب فلسفه را از حقوق، جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی جدا می‌کند چراکه آن‌ها مدعی دانش هستند.

وی در این کتاب با استناد به متن‌هایی از فلاسفه و اندیشمندان بزرگ تاریخ اندیشه غرب، شهروندی را در محورهای گوناگون مورد بررسی قرار داده و تلاش نمود، این مفهوم را در چارچوب اندیشه سیاسی در نزد اندیشمندان بزرگ تاریخ اندیشه غرب، واکاوی و تبیین نماید.

* ترنر، برایان. اس. (1386) مفهوم شهروندی، جواد کارگزاری، حقوق دادگستری، شماره 58.

نویسنده این مقاله با بررسی «تاریخی - جامعه‌شناختی» مفهوم شهروندی، شهروندی را منبعث از نظریه قرارداد اجتماعی ژان ژاک روسو می‌داند که به‌منزله پیامدی از انقلاب فرانسه و برآمدی از مدرن‌گری همراه با انقلاب صنعتی قابل تحلیل است. وی به شهروندی ورای حق‌های اجتماعی و حقوق بشر می‌نگرد و برای بررسی آن‌ها به مسئله و سؤالاتی چون چیستی شهروندی، ارتباط شهروندی با دیگر نهادهای اصلی اجتماعی و نیز فرایندهای تاریخی یا علی که موجب پایداری و تقویت آن می‌شوند، توجه می‌کند. اس ترنر شهروندی را

مجموعه‌ای از حقوق و تکالیف می‌داند که به اعتقاد وی جنبه‌ای از دین مدنی جامعه مدرن است. و نتیجه زوال جوامع فئودالی و برده‌داری است که به‌طور مستقیم با پدیداری جامعه سرمایه‌داری مدرن مرتبط است. برای آن‌اس تر در بررسی جامعه‌شناختی خود سه سنت شهروندی در نظریه اجتماعی مدرن، یعنی سنت بریتانیای کبیر (مبتنی بر رابطه میان رفاه و شهروندی)، سنت آمریکایی (مبتنی بر رابطه‌مان گروه‌های نژادی، ملت باوری و دولت) و سنت اروپایی (مبتنی بر رابطه دولت شهروندی و رابطه حوزه عمومی و خصوصی) را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد.

* فلاح زاده، علی محمد. (1386) نسبت حقوق شهروندی و حقوق بشر، حقوقی دادگستری، شماره 8.

نویسنده در این مقاله با «رویکرد تفسیر تاریخی»، دو مفهوم شهروندی و حقوق بشر را در گفتمان‌های سیاسی - حقوقی، مورد بررسی قرار می‌دهد و پس از بیان سیر تاریخی مفهوم شهروندی از دوران کلاسیک تا نظریه‌پردازان جدید در دوران معاصر و پس از توضیح هر یک از دو مفهوم شهروندی و حقوق بشر، درصدد تعیین نسبت میان حقوق شهروندی و حقوق بشر است. نویسنده اگرچه نقاط اشتراکی بین این دو مفهوم متصور است از جمله: برابری، آزادی، خودمختاری و بهره‌مندی از حمایت و تضمین دولت‌ها اما نسبت میان دو مفهوم شهروندی و حقوق بشر را متباین می‌داند، چراکه به اعتقاد وی سرچشمه‌های هر یک از این دو را جداگانه در نظر می‌گیرد. از نظر وی شهروندی یک مفهوم هنجاری انگاشته نمی‌شود، زیرا پیوندهای عمیقی که با ارزش‌های تاریخی و اجتماعی فرهنگی دارد آن را به تحولات تاریخی نزدیک نموده است. این درحالی است که حقوق بشر مفهومی کاملاً هنجاری اخلاقی است. به اعتقاد وی تفاوت دیگر، رابطه دوسویه حق - تکلیف در شهروندی است، درحالی‌که رابطه موجود در حقوق بشر ماهیتی یک‌سویه و مطالباتی دارد. وی رکن اساسی حقوق شهروندی را ملیت می‌داند که در سایه تحولات تاریخی با مفهوم ملیت یعنی عضویت در یک دولت ملت (تابعیت) پیوند خورده است. درحالی‌که حقوق بشر داعیه جهان‌شمولی و درنوردیدن مرزهای جغرافیایی را دارد. وی حقوق شهروندی را دارای ماهیتی جمع رایانه می‌داند درحالی‌که حقوق بشر برای حمایت فرد در مقابل دولت است که سرشتی فردی دارند و از انسان در مقابل دولت حمایت می‌نمایند.

* استیونسون، نیک. (1392) شهروندی فرهنگی؛ مسائل جهان شهری، افشین خاکباز، تهران: تیسرا.

این کتاب با «رویکرد اندیشه‌ای»، به توضیح شهروندی فرهنگی می‌پردازد. نویسنده برای شهروندی پایه فرهنگی قائل است و حقوق و نیازهای فرهنگی را در کنار سایر اقسام حقوق اجتماعی، سیاسی و مدنی، برای شهروندان لازم می‌شمارد. در این کتاب جنبه‌های مختلف شهروندی فرهنگی و موضوعات گوناگون مرتبط با آن مورد بررسی قرار می‌گیرد و شهروندی فرهنگی فراتر از حقوق و تکالیف در نظر گرفته می‌شود و با تأکید بر مؤلفه‌های فرهنگی به شهروندی نگریسته می‌شود تا زمینه‌های یک شهروندی جهان شهری که در آن مسائل مرتبط با عدالت و تفاوت، و نیز مطرح شدن دیگری، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

* عیوضی، محمدرحیم؛ باب گوره، سید حسام‌الدین. (1391) تحول مفهوم شهروندی و ظهور شهروند جهانی، سیاست، شماره 27.

نگارندگان این مقاله با «رویکردی جامعه‌شناختی» به بررسی تحولات پیرامون ایده شهروندی در عصر جهانی شدن و پسامدرنیسم می‌پردازند که پس از مرور تاریخی - مفهومی شهروندی در دوره‌های مختلف، تکامل آن در هر یک از این دوره‌ها مورد بحث قرار می‌گیرد. و در نهایت امر، با تمرکز بر نظریه شهروند جهانی، آن را به‌عنوان متأخرترین مرحله تکامل شهروندی که به اعتقاد آنان، متأثر از پدیده جهانی شدن و پسامدرنیسم می‌باشد، مورد کالبدشکافی قرار می‌دهند و از این رو به پژوهش در مبانی هستی‌شناختی و جامعه‌شناختی، اصول و میزان عملیاتی شدن آن در عرصه واقعیت می‌پردازند.

*توانا، محمدعلی. (1388) شهروندی جهانی در عصر جهانی شدن: یک رهیافت بینا فرهنگی، (رساله دکتری)،

دانشگاه تربیت مدرس (بازیابی: الف 112 4469).

این رساله با «رویکردی اندیشه‌ای»، به بررسی وضعیت شهروندی در عصر جهانی شدن می‌پردازد و الگوهای موجود شهروندی را که در چارچوب مرزهای ملی محدود هستند را فاقد کارایی لازم می‌داند. از دید پژوهشگر، جهانی شدن معاصر با برقراری ارتباط بی‌واسطه میان خود و دیگری موجبات تجلی همسانی و تفاوت خود و دیگری را فراهم کرده است. نویسنده این رساله با تأکید بر ضرورت بررسی شهروندی در عصر جهانی شدن معتقد

است که شهروندی جهانی برای حل مشکلات جهانی ضروری است چراکه مشکلات جهانی موجود در این عصر چون گسترش مهاجرت، جنگ‌های بین‌المللی، آلودگی محیط‌زیست و...، صرفاً از طریق شهروندی جهانی امکان‌پذیر است و مسئله دوم است که حقوق بشر قادر به پاسخگویی به تمام خواسته‌ها و نیازهای عصر حاضر نیست.

در این رساله اعتقاد نویسنده بر این است که در سال‌های اخیر در سایه تحولات فناورانه و مبادلات فرهنگی و...، حاکمیت دولت ملتها کاهش پیدا کرده است و به تبع آن شهروندی دولت ملت نیز دچار تناقض شده است. که تناقض میان طرد و شمولیت مهم‌ترین آن است. پژوهشگر معتقد است که برای حل این مشکل شهروندی مدرن باید همه‌شمول باشد و افراد با هر نژاد، مذهب، ملیت و قومیتی را در برگیرد، که شرایط تحقق آن را هم در شکل‌گیری جهانی همه‌شمولی، برابری و احترام به تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی می‌داند. از این رو اهتمام خود را بر یافتن پاسخ چگونگی تدوین نظریه‌ای بر اساس سازگاری برابری و تفاوت قرار می‌دهد.

* نجاتی حسینی، سید محمود. (1389) شهروندی شهری: از نظریه تا سیاست شهری و تجربه فرهنگی، جامعه‌شناسی تاریخی، شماره 3.

این مقاله با «رویکرد جامعه‌شناختی» درصدد مرور ماهیت شهروندی شهری و سیاست‌های شهروندی شهری به‌عنوان تجربه فرهنگی متأخر می‌باشد. نویسنده در این مقاله پس از مرور تاریخی و مفهومی شهروندی، سیاست‌های شهروندی شهری را مورد بررسی قرار می‌دهد و رویکردها و تجربه‌های این نوع شهروندی را تشریح، و در تحلیل نهایی، چگونگی تفوق نسبی شهروندی شهری بر دیگر صور شهروندی در سطوح فرامحلی و فراملی را مورد تحلیل و ارزیابی قرار می‌دهد.

* منوچهری، عباس. (1387) فلسفه شهروندی و نظارت همگانی در عرصه مدنی، تهران: مجموعه مقالات نظارت همگانی، شهروندی و توسعه‌سازمانی، موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.

این مقاله با «رویکرد اندیشه‌ای»، و با تأکید بر اهمیت نظارت همگانی در تعیین سرنوشت جمعی و نقش آن‌ها در تحقق حیات جمعی مطلوب، نظارت همگانی را در کارکرد مؤثر نهادها و سازمان‌ها، جهت ارتباط